

НОВА РАДІСТЬ СТАЛА...

СЦЕНАРІЙ ВЕРТЕПНОЇ ДРАМИ ДЛЯ УЧНІВ

Валентина АЛЕКСАНДРОВА, старший викладач кафедри української мови, Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Дійові особи:

Пастушки
Козаки
Ангел
Душечка
Українка

Цар Ірод
Вояки Ірода
Чорт
Біда
Мошко-жид

(Святково прикрашена українська хата: чиста біла під розмальована квітами, на вікнах висять вишиті рушники, на покуті - запалена лампадка біла ікон, на лаві - величезний солом'яний Дідух, прикрашений кетягами калини, з прив'язаними бубликами та цукерками. Посеред кімнати стоїть стіл, застелений білою скатертиною. На столі - 12 страв для святкової вечері. Господар і господарина чекають гостей.)

Під спів колядки «Нова радість стала» входять колядники з багатопроменевою зіркою і будиночком-вертепом).

*Нова радість стала
Нова радість стала, яка не бувала.
Над вертепом зізда ясна на весь світ засіяла.
Де Христос родився, з Діви воплотився.
Як чолівця пеленами убого оповився.
Пастушки з янятком перед тим дитятком
На колінця припадають, Царя-Бога вихваляють.
Ой Ти, Царю, Царю, Небесний Владарю,
Даруй літа щасливії сего дому господарю.
Сего дому господарю і сій господині,
Даруй літа щасливії нашій славній Україні*

1 колядник.

*В гарну днину, в добрий час
Із Різдвом вітаєм вас!
Із Вечерею Святою, веселою колядою!
Хай колядочка лунає і сніжком хай посіває,
Хай рік Новий несе у хату
Щастя й радості багато!
Христос народився!*

2 колядник.

*Хай Різдво з тим завітає,
Чого серце забажає.
Хай несе у кожну хату
Вам здоров'ячка багато,
Хай смачна кутя вам вдасться,
Хай в сім'ї панує щастя.
Щоб весела коляда
В хату радість принесла.
Христос народився!*

1 ведучий. Дорогі друзі! Шановні гості! Дозвольте теж привітати вас з Різдвом Христовим! Наші гості не тільки прийшли віншувати нас, а й показати нам святкову виставу. Це - дитячий ляльковий вертеп.

2 ведучий. А чи знаєте ви, що таке вертеп?

Слово «вертеп» має кілька тлумачень, а сама назва запозичена зі старослов'янської мови, де слово «вертеп» означало «печера», «ущелина» або «балка».

Вертеп - веселе різдвяне дійство з піснями-колядками, жартами, короткими виставами, які влаштовували мандрівні музиканти й актори.

Вертепом називали театр, у якому вистави розігрувалися ляльками на паличках (маріонетками) у великій дерев'яній дво-або триповерховій скриньці.

Вертепом ще називають легеньку, зручну для перенесення хатку (сцену) на два яруси: верхній - це Вифаєм, у якому відбувалося Христове народження, і нижній - для виконання комічних сцен з народного життя.

1 ведучий. Є декілька версій походження вертепу: в Україну він потрапив через Польщу із Заходу, де здавна виставлялися події, взяті із святого письма. Але український вертеп у своєрідній обробці його і в деяких подробицях, підказаних життям, є явище цілком самостій-

не. Особливу популярність він мав у школах України. Поруч із школярами-вертепниками знаходився музикант чи гурт музикантів, які грали на скрипці, сопіліці, бандурі, цимбалах, колісній лірі. Розігрувалися сценки та ситуації із буденного життя.

У день Різдва Христового грамотні міщани, дяки, школярі та церковні співаки збирались і носили по хатах відомий театр під назвою - вертеп.

2 ведучий. Походження вертепу можна віднести до часів гетьмана Конашівича-Сагайдачного, до 1600 - 1620 рр.. коли цей гетьман відновив Київську братську школу й Академію.

Польсько-український етнограф Еразм Ізопольський твердить, що вертеп на Україні виник і найбільше поширився в 1591-1639 рр.

У 1666 р. трапляється згадка про вертеп у матеріалах Львівського Ставропігіяльного братства. З-поміж інших його видань є інформація про будову вертепу та декорації до нього.

Отже, маємо підстави думати, що вже в XVII ст. в Україні виставляли на Різдво вертепну драму. Це був загальновідомий і по всій країні поширений звичай. Але тексти вертепної драми дійшли до нас тільки з другої половини XVIII ст. Причина цьому криється, мабуть, в «усній традиції» вертепної драми. Текст вертепу, напевно, знали всі бурсаки, дяки та співаки в тодішній Україні, а тому записувати та ще й зберігати текст вертепу не було потреби.

На Східній Україні вихованці Києво-Могилянської академії йшли у народ популяризувати українські вертепні вистави у формі лялькового театру. Ця форма була найзручнішою для поширення правди про історичні події (наприклад, доба козацтва - вертеп «Запорожець»).

1 ведучий. Яка ж була будова лялькового театру-вертепу? Український етнограф, фольклорист Микола Маркевич докладно описав вертеп другої половини XIX ст. Ось цей опис:

«Наш вертеп є похідний будиночок з двома поверхами. Зроблений він з тоненьких дощок і картону. Верхній поверх має балюстраду, за балюстрадою відбувається містерія: це - Вифлеєм. На нижньому поверсі трон царя Ірода. Dolivku обклеєно хутром для того, щоб не видно було щілин, якими рухаються ляльки. Кожну ляльку прикріплено до дроту; під долівкою є кінець цього дроту. За цей кінець, притримуючи ляльку, вертепник заводить її в двері і рухає у напрямку, який для неї необхідний.

Розмова від імені ляльок відбувається поміж дячками, співаками і бурсаками то писклявим голосом, то басом - відповідно до потреби. Вся друга частина вистави відбувається на нижньому поверсі».

Що ж до тексту вертепної драми, то це - цікаве поєднання книжних елементів з елементами народними.

2 ведучий. Вертепна драма складається з двох частин: різдвяної драми і механічно приєднаної до неї сатирично-побутової інтермедії Перша частина вертепу, що іноді зветься «святою» - більш-менш стійка, а друга, народна, змінюється залежно від місцевих умов, історичного періоду та від здібностей самих вертепників. І

Обидві частини - «свята» і народна - різняться між собою ще й мовою. Перша частина написана старою «книжною» мовою з великою кількістю церковнослов'янізмів, а друга - створена народом і мало чим відрізняється від сучасної української мови.

А тепер до вашої уваги Різдвяний вертеп!

Дитячий вертеп

(Привітання двох пастушків під тихий музичний супровід колядки «Нова радість стала»

1 пастушок.

- Добрий вечір, господарю!

Мир у вашу хату.

Будьте ласка нас прийняти.

Бог вам дасть за гніату.

2 пастушок.

- Слаба Бог! Мир в цій хаті.

Перестаньте сумувати.

Ми іздалеку прийшли

І новину принесли.

1 пастушок.

- Ми бачили в ясну морозну ніч

Сіяння в небі чисте і звабливе.

Проникло в серце щось до болю рідне.

І ми пішли на те сіяння швидко.

Ми довго йшли, та ми не знали втоми.

Ні разу подих нам не захопило.

Як крила, ноги нас несли все даї

До тої зірки, що манила владно.

Ми зрозуміли: то родився Бог,

Він поведе нас по життю звабливо.

Йому у дар ми віддали серця.

Свою любов і поклоніння щире.

2 пастушок.

Ми були у тій хатині,

Де Ісус лежить на сні.

Довгим світлом і теплом

Сповнене усе кругом.

Пресвятая Мати-Діва

Свого сина ісповила,

В ясла бідні укладає

І тихесенько співає.

(Звучить пісня «Бог ся рождає»).

А із пісні бє тривога -

Була тяжкою дорогою!
А якою буде далі -
Чи легкою і ясною?
«Святий Боже, будь зі мною», -
Так Марія промовляє.
Святі сльози тирає.
Утіша старенький Йосиф,
Милосердя в Бога просить.
Щоб їх Ангел схоронив,
В небезпеці захистив.

3 пастушок.

- Стільки там людей зібралось!
Славлять диво, те, що сталося.
І багаті, і убогі, і калки, і здорові
Вірять, що святую силу
Мале тіло воплотило!

1 пастушок.

- Я чую гамір з вулиці!
Ой, браття, то Ірод-цар
З вояками! Ховаймося.
(Ховаються. Входить Ірод з воїнами).

Ірод.

- Які новини в моїм царстві?

1 вояк.

- Новина, царю, в царстві є -
І непроста, бо на твоє
Могутнє ім'я посягнули.
Родився новий цар. і чули
Що Богом послане Дитя
Вже покорило всі серця.

Ірод.

- Я - цар юдейський! Не дозволю
Мою тут владу умалити,
Чи моє ім'я повторити
Нешанобливо, без покори.
Ніхто й ніколи! Я тут цар!
Я цього світу володар!
І свою владу не порушу,
Усіх зігну, усіх примушу
Мені коритись! Ти сказав.
Дитя святее народилось?
А. може, це тобі приснилось?

1 вояк.

- Та ніби ні!

Ірод.

-Тоді до зброї! Весь мій край.
Кожен куточок обшукайте!
Хлоп'ят дворічних приведіть
І всіх доценту постинайте!
Хай не здригається ваш меч,
Нехай летять голівки з плеч!
Щоб не прослизнуло дитя.
Бо не видати й вам життя!
(Ірод з вояками виходять, входить
хлопчик у довгій білій сорочечці
із запаленою свічкою).

Хлопчик.

- Ми душечки, дрібні, дрібні
Загинули в життя весні.
У темну ніч великий біль
Упав на білу постіль.
І матінка зламала руки,
І серце трісло від розпуки.
Невинну кров ми пролили,
А це й на світі не жили.
(Хлопчик виходить. Ірод
з вояками).

Ірод.

- Які новини в моїм царстві?

2 вояк.

- Які новини? О. царю Іроде!
Твоя сваволя меж не знає.
Не в змозі... серце не приймає
Твою жорстокість. Царю, царю...
Мій меч дітей не скривдить. Ні!
А ти горітимеш в огні,
В смолі кипітимеш, проклятий.
А більш не будеш панувати!
(Входять два козаки).

1 козак.

- Ісус - не князь, а вічний Бог,
Той, хто панує без тривоги,
І ти боїшся того Бога.
Тому лиха твоя тривога,
І люд невинний ти караєш.
Невинну кров ти проливаєш!

2 козак.

- Тож за свої страшні злочинства
Ти згинеш, Іроде, навік.
Бо справедливий чоловік,
Той, хто в вертепі народився
Ввійшов у душі наші міцно!
(Всі співають колядку «**У Вифлеємі новина**»;

Ірод.

- Ви що? Що ви задумали?

1 козак.

- Ти чуєш, Іроде, страшиш
Бо ми всі разом, чуєш разом
Тебе караємо мечем, що ти гострив Дитині
Божій.

Разом.

Тож згинь навік!
(Стіною підступають до Ірода, карають його
мечами. Чорт підхоплює Ірода, який падає).

1 козак.

- Злочин не минув безкарно -
Ірод згинув, згинув карно!

3 пастушок (сидить на стільці.

Стук у двері).

Пастушок.

- Хто там. хто там?

Біда.

- Я ваша Біда, я вас знаю,
Я вас мучу, проклинаю,
Забраю в вас достатки,
Не лишаю навіть латки!
Сію я вам в душі страх -
Сила в мене є в руках!

Пастушок.

- Ти, Бідо, наша проклята.
Ти на злидні все баата!
Ходиш людям за спиною,
Дружиш, мабуть, з сатаною?!

Біда.

- Лиш один би мене стяв.
Якби в світі панував.
Бог, що вчора народився.
Але Ірод розізлився -
Він це нині його вб'є!
Ірод - мій приятель є!

З пастушок.

- Га-га-га! Спізнилась, любя.
Ірод в Чорта, твого брата.
То ж тебе чекає там...
(Винштовкує Біду з хати. Вбігає Жидок).

Жид (картавить):

- Дурна Біда, я не дурний.
Не люблю злидні, люблю гроші.
І веці маю я хороші.
Малий, малий, та не дурний...
А це не проч би трохи сісти,
Півдека випити і з'їсти.
(Бігає по хаті, підбігає до
стола, щось їсть).

Чорт.

- Ух, ух, ух! Я - злий дух.
Я зіпрів, як у жнива.
Ну й тяжезна голова Ірода-царя!
Я її їюки доніс, то замучився до
краю. Мабуть, тут я відпочину.
десь тут приятеля маю.

Де ти, Мошечку?

Жид. - Я тут!

Чорт. - Де ти?

Жид. - Тут я!

Чорт. - Де ти?

Жид. - Тут!

(Жидок з Чортом граються).

1 пастушок.

- Гей, ви, чорти і чортенята!
Тікайте геть з цієї хати!

2 пастушок.

- Гляньте, браття, світло є!
Як у вікна сильно б'є!

1 пастушок.

- Тож до хати запросім,
Хай освітить нам весь дім!

(Входить Ангел із зіркою).

Ангел

- Хай цей дім добром панує!
Хто тут світла потребує?

1 пастушок.

Всім, всім, всім нам гірко.
Засвіти нам, ясна зірко,
І подай нам добру раду -
Цій Біді на смерть за зраду!

Ангел.

- На Біду є спосіб певний -
Ум свідомий, ясний, ревний.
Не незгода, а злагода.
Єдність і любов народа:
Не п'їтьма, а лиш просвітля.
Що як сонце серед літа
Гріє квіти, гріє трави.
Так зітріє душі праві.
І Біду я поконаю

- Світлом я її злякаю.
(Змахе рукою в бік Біди).
Добре слово, мудре слово!
Нам на радість все готово,
Так і там нам говорили
В Вифлеємі Божі сили.
Збирайсь, Бідо, із хати -
Ми не хочем тебе знати.

1 козак.

- Нас освітить світло Боже -
І всі біди переможе!

1 і 2 козаки.

- У нас є світло у серцях!

2 козак:

- Пізній час. пора рушати.
Треба лиш повинувати!

Гуцулик.

- В день Різдва Христового
Ми прийшли в ваш дім.
Щоб добра і злагоди
Побажати всім.
Щоб від нас вам, люди.
Додалось тепла.
Бо в цей день Марія Сина зродила!
І зійшла зірниця Божого Дитяти.
І про це ми хочем усім розказати.

1 пастушок.

- Українцям нашим побажати волі.
Щоб скосили дружно бур'яни у полі.
А потім зорали і заволочили
І добротне зерно в землю положили.
Хай нашої єдності вороги лякаються!
І ми кажем дружно: «Христос рождається!»

Українка.

- Віншую Вас, пане господарю,
З Рождеством Христовим!
Щоб Вам щастя квітло вінком малиновим.

*Щоб над Вашим домом любов процвітала.
А у Вашім домі слава панувала.
Щоб Ісус із того світа -
Слав нам щастя, долю і многії літа!
Христос Рождається!
(Усі співають колядку «Бог ся Рождає»).*

Костюми ляльок вертепу

Пастушки. Біла вишивана сорочка. Штани з грубого льняного полотна. Пояс. Солом'яний бриль. Довга рівна палиця із дзвіночками.

Козаки. Біла вишивана сорочка. Шаровари атласні (червоні, сині, зелені). Шапки смушеві (каракулеві) з атласним клинцем, на кінці якого - кутасик (китиця). Шабля - в піхвах при боці.

Ангел. Біла чи блідо-блакитна сукня з блискітками. На голові - корона з восьмикутною зіркою. З плечей - накидка.

Душечка. Гарний хлопчик у простій білій сорочечці, довжиною нижче колін, у білих панчішках. У руці - палаюча свічка.

Цар Ірод. Корона. Довгий царський жезл із круглим наконечником. Сорочка біла з мереженим жабо, брошка. Штани темного кольору. Накидка - чорна, обшита люрексовою тасьмою. Шкіряний пояс.

Вояки Ірода. Сорочки звичайні, комірць-стійка. Штани захисного кольору (коричневі, сірі). Накидки - подібні до царевої, тільки бідніші і коротші. Шкіряні пояси. Мечі - в піхвах при лівому боці.

Чорт. Чорний комбінезон. На поясі - ланцюг. Маска. Дерев'яні вила. Чорні рукавиці.

Біда. Одяг обдертої жебрачки. У руках - костур(палиця). Торба.

Мошко-жид. Малий верткий хлопчик, одягнений у старий кафтан. на спині - підставлений горб. На голові - старий капелюх, маска - ніс з окулярами і вусами.

Українка. Дівчинка в національному українському вбранні.

Шопка-вертеп. де знаходився Ісус Христос. Її носять козаки або хлопчик з дівчинкою.

ПОЕТИЧНА МОЗАЇКА

УКРАЇНА ВИШИТА ЛЮБОВ'Ю

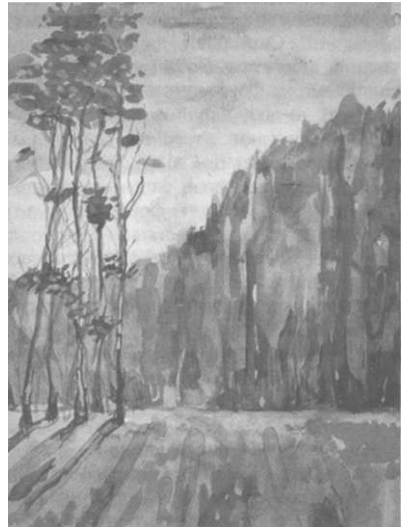
Віра НОСЕНКО, лауреат премії М. Рильського, м. Канів

*Душа моя наповниться мигцем
Блаженством, що пульсує кров'ю:
Де духмяніють луки чебрецем. -
Тут Україна проросла любов'ю.*

*Де розмайттям тішитися земля.
Де береги у травах Придніпров'я.
Краса полів видніється здаля. -
Так Україна розцвіта любов'ю.*

*Мое дитинство в травах росянистих:
У спогадах туди вертаюсь знов я...
Де небо над землею мирне й чисте. -
Це Україна вроджена з любов'ю.
В піснях народних славиться родина:
Віншується та зичиться здоров'я...
Будь благодатною свята оця година.
Коли Вкраїна славиться любов'ю.*

*Защиті обереги в руїниках.
Проти нещастя, лиха, безголов'я...
Будь сильною і мужньою в віках
Моя Вкраїно, вишита любов'ю!*

Малюнок Христини Лисак. Осінь